

ТЕХНИКИ НА РАЗШИРЕНИЕ НА ПРОСТИ ГРУПИ С ПРИЛАГАТЕЛНО И СЪЩЕСТВИТЕЛНО (N → A)¹

МАЛИНА СТОЙЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

m.stoycheva@ibl.bas.bg

Статията разглежда прости синтактични групи с главен член съществително име и подчинен член прилагателно име и начините, по които тези групи могат да се разширяват. Изследва се с лексема от какъв граматичен клас може да се разшири всеки от членовете на този тип проста група вляво и вдясно. За целите на анализа се използват примери от Българския национален корпус.

Ключови думи: проста група; разширение; задпоставен и предпоставен модификатор; български език

EXTENSION TECHNIQUES IN SIMPLE NOUN-ADJECTIVE GROUPS (N → A)

MALINA STOYCHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

m.stoycheva@ibl.bas.bg

This article examines simple syntactic groups consisting of a head noun and a modifying adjective, focusing on the ways these groups can be expanded. Specifically, the study explores which parts of speech may extend each member of the simple syntactic group to the left and right. The analysis draws on examples from the Bulgarian National Corpus.

Keywords: simple groups; extension; premodifiers and postmodifiers; Bulgarian language

1. Въведение

В статията се разглеждат различните техники на разширение на прости синтактични групи с главен член съществително и подчинен член прилагателно име. Това е основната група от простите групи със съществително, която често е посочвана като пример от авторите, изследвали именните фрази. В изследването на Петя Осенова от 2008 г. за структурата на именните фрази се посочва, че структурният модел прилагателно + съществе-

телно е с най-голям брой срещания в Корпуса от синтактични описания на българския език – VulTreeBank (Осенова/Osenova 2008: 59). В Българския национален корпус комбинацията прилагателно + съществително е най-често срещаната последователност от категории със съществително име (с повече срещания в сравнение с последователностите съществително + съществително, съществително + предлог + съществително и др.) (Коева/Коева 2014: 27).

Целта на изследването е да се провери с какви класове лексеми може да се разширява проста група N → A (или с какви видове фрази, например адективна, адвербиална, предложна), както и по какъв начин се осъществява разширението – дали то е в посока наляво от цялата проста група, в посока наляво от главния член, в посока надясно от главния член (съответно и надясно от цялата проста група), или по няколко от посочените начини едновременно. Важно е да се уточни, че анализът е изцяло от гледна точка на формалния синтаксис, а семантичният компонент е включен само когато се налага. Изследването ще се направи на базата на примери, извлечени от Българския национален корпус <<http://dcl.bas.bg/bulnc/>>.

Разширените групи със съществително и прилагателно са изследвани от редица автори като вид група, фраза или словосъчетание. Една от тях е Петя Осенова, която разглежда видовете именни фрази от гледна точка на Опорната фразова граматика. Авторката използва термина многокомпонентни именни фрази. При тях разширенията в групата N → A може да се обособят в два типа.

Първият тип разширение е дясно – с предложна фраза. Например в групата от прилагателно + съществително *черно ауди*, разширена с предложната фраза *с мюнхенска регистрация*, главният член е *ауди*, а главният член в рамките на разширението е *регистрация*. При него освен основната опора (главния член в простата група) може да има и вътрешна опора, която е главният член на поясняващата фраза (Осенова/Osenova 2008: 46).

Вторият тип разширение на групата може да е само с една опора и зависими части от различни класове лексеми (Осенова/Osenova 2008: 47). В този случай разширението е предпоставено спрямо пояснявания от него елемент. Например простата група с прилагателно и съществително *удобен стол* може да се разшири: а) с прилагателно – *висок син удобен стол*; б) с местоименно прилагателно (традиционно определяно като кратка форма на притежателно местоимение) – *удобният ми стол*; в) с детерминатор – *този удобен стол* и г) с квантификатор – *всеки удобен стол*.

По-нататъшният ни преглед ще покаже дали според ексцерпирания материал има и други техники за дясно разширение на проста група от този тип освен с предложна фраза.

По отношение на десните разширения на проста група с главен член съществително Петя Бъркалова разглежда възможните начини за разширение

на доминиращото съществително: с предложни именни групи, с наречия, свързани със или без предлог, и с изречения, съюзно или безсъюзно свързани (Бъркалова/Barkalova 2019: 79). Прави впечатление наблюдението на авторката за дясно разширение с безпредложно свързано наречие. Тъй като примерът, посочен от нея – *две големи чаши кафе без захар от вчера, които още стоят на масата*, е с наречие, свързано с предлог (*от вчера*), би било интересно да се открият примери, при които главният член съществително е разширен вдясно с наречие, свързано без предлог (напр. *любезният съсед отляво; новата къща отсреща*).

Освен споменатите посоки на подчинение на главния или подчинения член спрямо неговото разширение – наляво или надясно, Бъркалова посочва още една посока – нагоре – надолу (Бъркалова/Barkalova 2019: 67). Например в разширената група *уморения от пътя човек* разширението *от пътя* е разположено между членовете на простата група *уморения човек*. Също така е разположено вдясно от подчинения член *уморения*, който пояснява. Посоката е наречена така заради вида на синтактичното дърво на посочената разширена група. В настоящия труд за посоки на разширение са приети само ляво и дясно.

При описанието на техниките на разширение на този тип проста група ще бъдат взети предвид няколко критерия: дали разширението е при главния, или при подчинения член (или при цялата проста група); с лексема от какъв граматичен клас се разширява групата (съществително, прилагателно, числително и т.н.); по какви начини най-често се разширяват главният и подчиненият член и до колко може да се разширяват количествено; има ли ограничения – тоест с какво не може да се разшири съответно главният и подчиненият член. В представения по-долу текст са приложени всички посочени критерии без последния. Ще бъдат разгледани примери с разширения: 1) вляво от цялата проста група, 2) вдясно от подчинения член (и в същото време вляво от главния член) и 3) вдясно от главния член (и съответно от цялата проста група).

2. N → A с разширения отляво на простата група

Може би един от най-често срещаните начини за разширение на проста група от прилагателно и съществително е с прибавяне на прилагателно вляво от групата. За пример ще използваме простата група *коледна елха*. В Българския национален корпус се срещат примери с разширение на тази проста група с едно прилагателно и с две прилагателни. Например – с едно прилагателно: *широка коледна елха, висока коледна елха, голяма коледна елха*; с две прилагателни: *еднометрова сребърна коледна елха, гигантска кичеста коледна елха*. Възможно е да се реализират и примери с три или повече прилагателни, поясняващи простата група. Както посочва Бъркалова (Бъркалова/Barkalova 2019), роенето на прилагателни е възможно да про-

дължи до безкрайност – добавяме едно прилагателно вляво и така генерираме NP, съставено от NP (Бъркалова/Barkalova 2019: 82). Например в групата *широка коледна елха* чрез прибавяне на прилагателното *широка* се създава разширена група, която съдържа в себе си проста група. При групите с две разширения прилагателни – *еднометрова сребърна коледна елха*, е налице разширена група, която съдържа една разширена група – *сребърна коледна елха*, и една проста група – *коледна елха*. Това е една от трите рекурсии в NP, които авторката описва.

Анализът ни потвърждава наблюдението на П. Бъркалова, че при този начин на разширение от структурна гледна точка няма количествено ограничение на броя прилагателни, с които може да се разшири простата група. Подобни ограничения възникват от гледна точка на способностите за възприятие на слушащия или четящия, които са ограничени, тъй като, колкото по-натоварена с елементи е една синтактична група, толкова по-трудно е нейното осмисляне или запомняне. Прегледът в БНК показва, че много по-рядко се откриват примери с групи, разширени с две или повече прилагателни, отколкото с групи, разширени със само едно прилагателно.

Въз основа на анализа се установи, че прибавянето на прилагателни, разширяващи простата група, приключва в момента, в който първото от тях бъде членувано. Например *огромната коледна елха, първата коледна елха, украсената коледна елха; гравираната дървена врата, украсената черна дървена врата*. Следователно, когато първото прилагателно е членувано, е невъзможно да се добави друго прилагателно преди членуваното (освен в два случая, които ще бъдат представени по-долу) (**украсена огромната коледна елха*), нито двете прилагателни да си сменят местата (**коледна огромната елха*). Това е моментът, в който приключва рекурсията.

Все пак е възможно да има прилагателно преди членувано прилагателно. Едната такава възможност е, когато прилагателното преди членуваното прилагателно също е членувано. Например в изречението: *И без туй от два дни живея с чувството, че съм загубил вече тая жена, така че **другата, физическата, загуба** ще бъде само една формалност*, простата група *другата загуба* е разширена с членуваното прилагателно *физическата*. Разширението в този случай е обособено, защото е пояснение на прилагателното *другата*. Възможно е това прилагателно от тази разширена група да бъде нечленувано – *другата физическа загуба*, но тогава се променя съставът на групата – *другата* е пояснение на простата група *физическа загуба*.

Втората възможност за прибавяне на прилагателно преди членувано прилагателно е, ако то е обособено и е предпоставено спрямо групата N → A. Например в изречението *Дълбоко замислен, младият човек не излезе от купето в продължение на няколко часа* обособеното прилагателно *замислен* разширява простата група *младият човек*.

Следователно и в двата посочени случая, в които е възможно прилагателно да е разположено вляво от членувано прилагателно име, разширението е обособено. В първия случай (*другата, физическата, загуба*) то е разположено между членовете на простата група, а в другия (*замислен, младият мъж*) – вляво от нея.

Прегледът ни свидетелства за още един начин за „отсичане“ на рекурсията, а именно чрез прибавяне на прилагателно местоимение (традиционно определяно като показателно местоимение) – *този (тази, това, тези)*, в началото на групата. Това е илюстрирано от П. Бъркалова с примера *тези нейни две хубави синеоки малки осиновени деца* (Бъркалова/Barkalova 2019: 82–83). Авторката посочва невъзможността за подредба на прилагателните в друг ред (Бъркалова/Barkalova 2019: 82), което означава, че *тези* не допуска вляво от себе си друго прилагателно.

Например в изречението: *Дръвчето изведнъж отскочи нагоре и вече не ги обезпокои, оставайки в това красиво отвесно положение, в което природата го беше създала да расте*, не може да се добави прилагателно преди формата *това*. Същата роля изпълнява детерминаторът *the* в английския език, който стои в началото на фразата, например *the beautiful blue eyed French Bulldog* (примерът е от pawscissors.com).

Анализът ни установи, че рядко, но все пак е възможно да има прилагателно в позиция вляво от прилагателното местоимение *това (този, тази, тези)*. В тази позиция може да се употреби членувана форма на прилагателното *цял* или някое от прилагателните местоимения *всичкия(т), всичката, всичкото, всичките*. Следните примери: *цялото това чудато поведение, всичкият този потъмнял блясък*, показват, че прилагателното местоимение (традиционно определяно като показателно местоимение) *това (този, тази, тези)* допуска пред себе си наличие на точно тези прилагателни имена.

За тази техника на разширение на простата група прилагателно + съществително – с прибавяне на прилагателни имена вляво от групата, приемаме, че всяко разширение пояснява цялата група след себе си. Например в групата *красива гъста къдрава коса* разширението *красива* пояснява групата *гъста къдрава коса*, а разширението *гъста* пояснява група *къдрава коса*. Това е посочено и в Граматиката на съвременния български книжовен език, където се приема, че сложните словосъчетания се образуват, като към простото словосъчетание се прибави едно определение или пояснение, например: *липов чай – горещ липов чай* (ГСБКЕ/GSBKE 1983: 31). Следователно прилагателното *горещ* е прибавено към съчетанието *липов чай*, а не само към главния член *чай*.

Друга техника на разширение вляво от простата група е с числителни прилагателни (традиционно определяни като редни числителни) и с числителни имена. Примери, свидетелстващи за такъв тип разширение, са *вторият голям проект, седмите рамкови програми, три малки златни кутийки, петдесет и две чисти страници*. Анализът сочи, че числителните

прилагателни, разширяващи този тип проста група, могат да бъдат членувани или нечленувани; в единствено или в множествено число. Числителните имена като разширения на прости групи от съществително и прилагателно могат да бъдат членувани и нечленувани.

Разгледаните примери показват, че простите групи с прилагателно и съществително могат да бъдат разширени отляво с прилагателни имена (*гъста къдрава коса*), включително числителни прилагателни, и с числителни имена (*вторият голям проект, три малки златни кутийки*), деиктично прилагателно (*това красиво отвесно положение*), местоименно прилагателно (*всичкият този потъмнял блясък*), както и с комбинация от няколко граматични класа или техники на разширение.

3. N → A с разширения отдясно на подчинения член (и в същото време – отляво на главния член)

Простата група от подчинен член прилагателно и главен член съществително може да се разширява и отдясно на подчинения член (и едновременно с това – отляво на главния). От направения анализ става ясно, че една от техниките на разширение от този тип е с прибавянето на предложна група вдясно от подчинения член, например *пълната с хора улица*. Предложната фраза може да бъде и с наречие – *пълната до горе чашиа*, както и е възможно наречието, поясняващо отдясно прилагателното, да бъде въведено без предлог: *веселите днес деца*. Една особеност на този начин за разширение е, че е възможно подчиненият член прилагателно име, както и неговите разширения да се преместят отдясно на главния член съществително име: *улицата, пълна с хора*. Тогава съществителното име се членува, а подчиненият член – прилагателното (заедно със своето разширение) се обособява.

Макар и рядко срещано, при групите с такава структура – *пълната с хора улица*, е възможно разширението на подчинения член да се позиционира вдясно от главния член – *пълната улица с хора; нарастващо темпо до лудост* (вместо *нарастващо до лудост темпо*). (Този модел обаче се избягва в практиката, тъй като не може да се установи дали предложната група се отнася към някой от членовете на простата група, или към друг конституент в изречението. По-нататък в анализа ще представим по-подробно такива случаи). В посочените примери разширението, въпреки че е разположено след главния член от простата група, пояснява подчинения член. Обикновено, когато модификаторът на подчинения член е предложна фраза, той се позиционира непосредствено до него отдясно.

Следващата техника на разширение на група с прилагателно и съществително според нашия анализ е с наречие вдясно от подчинения член. Структурите с наречие, модифициращо подчинения член, от типа *веселите днес деца, щастливото въщи момиче* са сравнително рядко срещани, тоест не е типична употребата на наречие, задпоставен модификатор на прилагателно име. При споменатите групи не е възможна структурата с предпоставен

вен модификатор – **днес веселите деца*. За разлика от тези разширения, при групи като *високата достатъчно стена* не само е възможна смяната на позициите на прилагателното и неговия модификатор, но е и по-естествена точно тази употреба: *достатъчно високата врата*, при която наречието се намира пред прилагателното, което пояснява.

Когато позицията на подчинен член се заема от глаголно прилагателно (традиционно определяно като причастие), например *идващите гласове*, поясняването на прилагателното от наречие е по-типично и естествено: *идващите бързо гласове*. Разширяването с наречие може да бъде и отляво – с предпоставен модификатор – *наскоро разбраната новина*. Тъй като наследяват характеристиките на глагола, от който са образувани, причастията се съчетават много естествено с наречия. Затова, ако глаголът е преходен, например *гледам (картина)*, съответното глаголно прилагателно също може да се разшири отдясно със съществително име или със съществително местоимение (традиционно определяно като лично местоимение), въведено без предлог: *гледащото картината/я момиче*. Причастията, образувани от непреходни глаголи, например *отговарям*, могат да се разширят отдясно с предложна група със съществително име или със съществително местоимение, например *отговарящото за рибарството/него министерство*. Местоименното съществително (традиционно определяно като лично местоимение) може да бъде само в пълна винителна форма, тъй като след предлог не може да има кратка винителна форма (срв. невъзможното **отговарящото за го министерство*).

Причастията в позицията на подчинен член, които са образувани от непреходни глаголи, могат да се разширят отдясно и с кратка дателна форма – *отговарящото му с поглед момиче*.

При простите групи с подчинен член причастие, образувано от преходен глагол, дясното разширение на причастията може да бъде и с пълна, и с кратка винителна форма на съществително местоимение.

– *гледащото нея/я момиче*

Относно споменатия тип структури на разширени групи (глаголно прилагателно – разширението му – съществително име) анализът свидетелства, че е много честа употребата и на другия вариант на този тип разширени групи, а именно с оформяне на глаголното прилагателно и неговото разширение като обособена част: *момичето, гледащо към планината; момиче, гледащо на света с мъжки очи; жена, идваща отвън; вода, течаща над гладки камъни*. Както беше вече пояснено, при тази промяна на словоредата, ако глаголното прилагателно е било членувано, вече се членува съществителното име. При тези случаи главният член от простата група предхожда подчинения. (Поради тази причина разширението е разположено непосредствено вдясно от подчинения член, но в същото време – и от цялата проста група.)

Според прегледа при тези структури е възможно главният член от простата група също да бъде разширен отдясно, както е например при групата

животът на египетските жреци, посветен на разгадаването на най-големите тайнства. Простата група е *посветеният живот* и съществителното от нея е модифицирано от предложната фраза *на египетските жреци*. При това положение подчиненият член и неговото разширение не се намират непосредствено след лексемата, която поясняват, а именно главния член съществително име. Между тях е дясното разширение на главния член.

Налице са и примери, които свидетелстват, че обособените части от този тип – подчиненият член прилагателно от простата група и неговите разширения, е възможно и да предхождат главния член съществително. Например групата *художничката, изцяло посветена на изкуството* може да се преобразува в *изцяло посветена на изкуството, художничката (няма други интереси)*, Вижда се, че при това „преместване“ на обособената част вляво от съществителното име няма промяна при членуваната лексема – съществителното име остава членувано.

Прегледът показва, че има и случаи с прости групи от прилагателно и съществително, чиито разширения имат свои разширения. Например при групата *пълната с много на брой ценни предмети от сребро кутия* подчиненият член *пълната* е разширен с предложната група *с предмети*. Съществителното име *предмети* от предложната група от своя страна е пояснено отляво от прилагателното *ценни* и от наречието *много* (а то – от предложната фраза *на брой*) и отдясно – с предложната група *от сребро*. Това е пример за група, при която има немалък брой лексеми между подчинения и главния член на простата група, тоест има голяма отдалеченост между тях. Колкото по-голяма е тази отдалеченост, толкова по-трудна за възприемане става разширената група, така че количественото ограничение отново е свързано със способностите на възприемащия да обработи информацията.

В тази част от анализа бяха разгледани примери за разширения, представени спрямо главния член съществително име (и същевременно – задпоставени спрямо подчинения член прилагателно име), с изключение на случаите с обособени части, които се намират след съществителното (*жена, идваща отвън*). Примерите показват, че разширенията на групи с прилагателно и съществително, разположени вляво от главния член (съществителното име) и едновременно с това – вдясно от подчинения, могат да бъдат наречия (*течаща бързо вода*) и предложни фрази (*изпълнени с желание ученици, идващият от далече човек*). Също така тези прости групи могат да бъдат разширени едновременно по няколко начина.

4. N → A с разширения отдясно на проста група

Простите групи с прилагателно и съществително се разширяват и вдясно от главния член съществително. Един от начините за такъв тип разширение, установен след направения преглед, е с предложна група – *силно кафе без захар, преварена вода с малко сок от ягоди, високи униформени обувки без гети и без връзки, лятната блуза без ръкави, пълнени чушки с*

кайма от риба. Това е един от възможните рекурсивни механизми в NP, които П. Бъркалова илюстрира (Бъркалова/Barkalova 2019: 84). От втория пример – *преварена вода с малко сок от ягоди*, се вижда, че предложната група, разширяваща простата група – *с малко сок*, може от своя страна да има разширение – *от ягоди*. По същия начин може това пояснение да има свое разширение и така рекурсията да продължи без количествено ограничение – *преварена вода с малко сок от ягоди от гората до селото на момичето от София*. В този пример всяка предложна група пояснява предходната. По този начин се получава натрупване на предложни фрази една след друга и понякога, за да се прекъсне това нарояване, е възможно на някакъв етап да се вмъкне причастие, въвеждащо обособена част, например *преварена вода с малко сок от ягоди, набрани от гората до селото на момичето от София*.

Особеност на тази техника на разширение на групите с прилагателно и съществително е това, че понякога може задпоставеният модификатор предложна група да пояснява не съществителното от простата група, а прилагателното. Примерът *пълната улица с хора* илюстрира този случай. При него разширението *с хора* се отнася към прилагателното *пълната*. Този въпрос е разгледан от С. Коева (Коева/Коева 2014), която посочва, че със синтактичен анализ не може да се установи дали предложната група се отнася към съществителното, или към друга дума в изречението (Коева/Коева 2014: 25). Ето още примери от Българския национален корпус с такава структура: *пълната чаша с алкохол, пребитият вестник от бой, постъпилият законопроект на 30 март*.

Също така след направения преглед установихме, че когато след проста група от прилагателно и съществително има няколко предложни словосъчетания, е възможно второто, третото или някое следващо да не се отнася към предходното, а към съществителното от простата група. Например в групата *топло мляко с мед за господарката* предложната фраза *за господарката* е разширение не на фразата *с мед*, а на съществителното *мляко*. Тази структура се доказва, като се изпусне първата предложна фраза – *топло мляко за господарката*. Както посочва С. Коева обаче, при подобни структури е възможно предложната фраза да не е разширение и на съществителното, а на друг конституент, например на глагола (Коева/Коева 2014: 25). Например в изречението *Донеси топло мляко с мед за господарката* е възможно втората предложна фраза да е пояснение на глагола. По този въпрос Р. Станчева (Станчева/Stancheva 2021) установява, че словоредът определя дали свързването е N – Pr, или V – Pr (напр. *Само те от нас взеха заплата* (N → Pr-от) и *Само те взеха заплата от нас* (V → Pr-от) (Станчева/Stancheva 2021: 43).

Във връзка със същия пример допускаме, че употребата на нечленувана форма на прилагателното *топло* дава основание да се приеме с по-голяма степен на вероятност, че предложната фраза *за господарката* пояснява гла-

гола *донеси*. Ако прилагателното *топло* се членува – *Донеси топлото мляко с мед за господарката*, според нас е по-трудно да се предположи коя част от изречението се пояснява с предложната фраза *за господарката*. Освен че задпоставената предложна фраза разширява някой от членовете на простата група, самата тя може също да е разширена – например: *топло мляко с разбито в него яйце*. При този пример пояснението *с яйце* на главния член *мляко* е разширено с предпоставения модификатор *разбито*, а той от своя страна е разширен отдясно с предложната група *в него*.

Подобно на по-горе описаните разширения, разположени вляво от съществителното от простата група, тук също е възможно тези вътрешни разширения (*разбито, в него*) да се обособят вдясно от разширението *с яйце* – *топло мляко с яйце, разбито в него*.

Друг вид техника на разширение вдясно от главния член съществително, установена от анализа, е с наречие като задпоставено определение – *едноетажната сграда отсреща, голямото езеро оттатък, нови деца наоколо*. За задпоставените наречия Й. Пенчев уточнява, че в тази позиция се срещат главно пространствени наречия и по-рядко – наречия за време (Пенчев/Ренчев 1993: 48). Тези примери подкрепят твърдението на П. Бъркалова, че съществителното може да бъде разширено отдясно с наречие, свързано без предлог (Бъркалова/Barkalova 2019: 79). Нашите наблюдения сочат, че по-често при тези разширени групи прилагателното е членувано. Наречията от тези разширени групи поясняват цялата проста група, а не само един от нейните членове.

Следваща техника на разширение в N → A вдясно от съществителното име е с добавяне на подчинени определителни изречения. Следните примери за подчинени изречения, въведени с различни съюзи, онагледяват този начин на разширение: *погрешното убеждение, че знам какво ни очаква; неопикуемо желание да опита плода; чернокосо момиче, чиито черти бяха безсъмнено мексикански; близък човек, който минава за негов добър ученик; годишно време, когато златните листа се готвят да покрият земята*.

Подчинените определителни изречения са посочени като вид задпоставени определения от Пенчев (Пенчев/Ренчев 1993: 49), както и от Бъркалова (Бъркалова/Barkalova 2019: 83). При тях е възможно да се получи езикова верига, която може да продължи до безкрай – *красивата жена, която влезе в стаята, където имаше момиче, което гледаше картината, нарисувана от художника, който беше неин баща...* Това е и пример за рекурсия надясно, посочен от Бъркалова (Бъркалова/Barkalova 2019: 83). Тази рекурсия се дължи на свойството на конструкциите с релативизатори да отварят безкрайни езикови вериги.

Анализът ни свидетелства, че както беше установено по-горе при структурите от типа *животът на египетските жреци, посветен на разгадаването на най-големите тайнства*, така и при тази техника на разширение е възможно подчиненото изречение да не е разположено непосредствено след

съществителното, което пояснява. Например при групата *онези стари книги на Лот, които ни четеше домашният свещеник* простата група *стари книги* и нейното дясно разширение *които ни четеше домашният свещеник* не са непосредствено разположени, тъй като между тях е задпоставеното разширение *на Лот*. В някои случаи при тези структури може да се получи двусмислие от гледна точка на това, че може да не е ясно дали подчиненото определително изречение пояснява лексемата, която е непосредствено преди него, или някоя по-отдалечена. Например при групата *красивата покривка за масата, която е при мен и до днес* не може да се установи дали подчиненото изречение пояснява *покривка*, или *масата*. Това се получава само когато лексемите, между които е колебанието, са от един и същи род и число. Ако обаче съществителното име *маса* не е членувано (*красивата покривка за маса, която е при мен и до днес*), с по-голяма вероятност може да се предположи, че подчиненото изречение е разширение на съществителното *покривка*.

Направеният преглед на задпоставените разширения на главния член съществително от проста група от прилагателно и съществително потвърждава наблюденията и на Й. Пенчев и П. Бъркалова относно видовете задпоставени разширения – с предложна група, с наречие и с подчинено изречение. Анализът сочи също, че простите групи с прилагателно и съществително може да функционират и едновременно с ляво и дясно разширение на членовете на простата група. Такъв пример е разширената група *твърде големите за нея чехли без пети*. Подчиненият член *големите* от простата група *големите чехли* е разширен отляво с наречието *твърде* и отдясно с предложната именна група *за нея*, а главният член *чехли* е разширен отдясно с предложната група *без пети*. За този тип структури важи анализът на предходните разгледани случаи.

5. Обобщение

В обобщение може да се каже, че според направения анализ има повече техники за разширения, предпоставени спрямо главния член от простата група, отколкото за задпоставени разширения. Има два случая, при които разширението се отнася към цялата група, а не само към един от членовете ѝ – първият е при предпоставеното разширение с прилагателно име – например *здрава дървена маса*, а вторият е при задпоставеното наречие (например *едноетажната сграда отсреща*). Предложните фрази, задпоставени модификатори, може да поясняват подчинения или главния член от простата група. В някои случаи на разширение със задпоставена предложна фраза не може да се установи дали разширението пояснява някой от членовете на простата група, или друг конституент, но ако това разширение се разположи между членовете на простата група, колебанието отпада. Единственият случай, при който разширението е разположено непосредствено вдясно от подчинения член, но в същото време и от цялата проста група, е,

когато подчиненият член прилагателно име предхожда главния член (например *момичето, гледащо към планината*).

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Текстът е част от разработвания понастоящем от авторката дисертационен труд със заглавие „Техники на разширение на прости групи със съществително в състава им“, в който се представят начини на разширение на девет прости групи – при пет от тях съществителното име е главен член (N → N; N → A; N → Num; N → Adv; N → Pr), а при останалите четири е подчинен член в простата група (A → N; Num → N; Prep → N; Inc → N).

ЛИТЕРАТУРА

- Бъркалова 2019: *Бъркалова, П.* Български синтаксис. Конфигурационен анализ на изречението. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис. София, Издателство на Българската академия на науките.
- Коева 2014: *Коева, Св.* Лингвистична анотация. – *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Кн. XXVII, с. 7–33.
- Осенова 2008: *Осенова, П.* Именните фрази в българския език (с оглед на Опорната фразова граматика). София.
- Пенчев 1993: *Пенчев, Й.* Български синтаксис. Управление и свързване. Пловдив, Пловдивско университетско издателство.
- Станчева 2021: *Станчева, Р.* Акомодационни характеристики на простите синтактични групи с граматичен състав съществително и предлог (n – pr). – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 2. Св. Коева, М. Стаменов (съст.). София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“, с. 39–48.

REFERENCES

- Barkalova 2019: *Barkalova, P.* Balgarski sintaksis. Konfiguratsionen analiz na izrechenieto. Universitetsko izdatelstvo “Paisii Hilendarski”.
- GSBKE 1983: Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 3. Sintaksis. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata academia na naukite.
- Koeva 2014: *Koeva, Sv.* Lingvistichna anotatsiya. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Lyubomir Andreychin”*. Kn. XXVII, s. 7–33.
- Osenova 2008: *Osenova, P.* Imennite frazi v balgarskiya ezik (s ogle na Opornata frazova gramatika). Sofia.
- Penchev 1993: *Penchev, Y.* Balgarski sintaksis. Upravlenie i svarzvanе. Plovdiv, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo.
- Stancheva 2021: *Stancheva, R.* Akomodatsionni harakteristiki na prostite sintaktichni grupi s gramatichen sastav sashtestvitelno i predlog (n – pr). – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsia na Instituta za balgarski ezik “Prof.*

Lyubomir Andreychin". Т. 2. Sv. Koeva, M. Stamenov (sast.). Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite "Prof. Marin Drinov", s. 39–48.

✉ *Малина Стойчева*

Секция за съвременен българския език
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Malina Stoycheva*

Department of Modern Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria